

شوراها در گستره سیاست

(با تأکید بر نقش شوراها در مشارکت سیاسی)

محمد علی طالبی

فارسی English

صفحه نخست < جستجوی کتابشناسی < جستجو پیشرفته < لیست مدارک یافت شده < نمایش کامل

تازه ها

راهنمای کاربران

صفحه کلید فارسی

تماس با ما

یادآوری مهم:

صفحه کلید را در

حالت فارسی قرار

دهید. اگر مرورگر

شما از امکانات

فارسی بهره‌مند

نیست، می‌توانید

برای تایپ فارسی

از صفحه کلید

فارسی استفاده

نمایید.

برچسبی

سرشناسه : طالبی، محمدعلی، ۱۳۵۲ -

عنوان و نام پدیدآور : شوراهای در گستره سیاست (با تأکید بر نقش شوراهای در مشارکت سیاسی) / محمدعلی طالبی.

مشخصات نشر : یزد: انسان امروز، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری : ۱۸۲ ص.

شابک : 978-600-90809-3-9

وضعیت فهرست : فیا

نویسنده :

یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۷۲ - ۱۸۲.

موضوع : شوراهای -- فعالیت‌های سیاسی

موضوع : شوراهای -- ایران

شماره کتابشناسی : ۱۸۲۴۶۸۲

ملی

موجودی   پیوستها   پیشنهاد اصلاح   پیشنهاد خرید   درخواست یزرو
 بعد   قبل   درخواست امانت بین کتابخانه ای

کلیه حقوق این سایت محفوظ است. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۲۰۰۸ - بهترین حالت نمایش: 1024 در 768

Powered by Pars Azarakhsh

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پیش گفتار

فصل اول: کلیات

۱- طرح موضوع	۱
۲- چهارچوب نظری	۱۳
الف) مفهوم توسعه و مشارکت سیاسی	۱۴
ب) ارتباط شوراهای مشارکت و توسعه سیاسی	۲۸
فصل دوم: ریشه های فکری و تاریخی شوراهای	
۱- مبانی تاریخی شوراهای	۳۵
۲- نظام شورائی در جهان معاصر	۳۷
۳- مبانی دینی شوراهای	۳۹
الف) شورا در قرآن	۳۹
ب) شورا در سنت	۴۱
ج) شورا در اندیشه سیاسی اسلام	۴۳
۴- شوراهای در ایران	۴۴
الف) شوراهای قبل از پیروزی انقلاب اسلامی	۴۵
ب) شوراهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی	۴۸
فصل سوم: شوراهای و گستره سیاست	
۱- نسبت شوراهای با حکومت محلی و جامعه مدنی	۶۲
الف) شوراهای و حکومتهای محلی	۶۲
الف-۱) مفهوم حکومت محلی	۶۲
الف-۲) مفهوم تمرکززدائی	۶۳
الف-۳) جایگاه شوراهای در نظام غیر متمرکز	۶۷
ب) شوراهای و جامعه مدنی	۶۹
ب-۱) مفهوم جامعه مدنی	۷۰
ب-۲) نسبت شوراهای با جامعه مدنی	۷۲
ج) جایگاه شوراهای اسلامی در جامعه مدنی و حکومت	۷۳
۲- دیدگاههای مختلف در ماهیت سیاسی شوراهای	۷۶
الف) شورا؛ نهادی غیر سیاسی	۷۶
ب) شورا؛ نهادی سیاسی	۷۸

۸۰.....	ج) شورا؛ نهادی مدنی.....
۸۲.....	۳- کارویژه های سیاسی شوراها.....
۸۳.....	الف) کارویژه های عمومی.....
.....	الف-۱) ارتباطات سیاسی.....
.....	الف-۲) جامعه پذیری سیاسی.....
.....	الف-۳) گزینش سیاسی و انتخاب رهبران.....
.....	الف-۴) بیان منافع و تجمع منافع.....
.....	الف-۵) تصمیم گیری سیاسی.....
۹۰.....	ب) کارویژه های اختصاصی.....
.....	ب-۱) نظارت بر حاکمیت سیاسی.....
.....	ب-۲) تعدیل انتظارات عمومی.....
.....	ب-۳) تکوین نهادهای مدنی و تمرین مردم سالاری.....
.....	نتیجه.....

فصل چهارم؛ جایگاه شوراها در مشارکت سیاسی

۹۶.....	۱- ظرفیتهای شوراها در مشارکت سیاسی.....
۹۶.....	الف) گستردگی محیطی.....
۹۷.....	ب) گستردگی اعضاء.....
۹۸.....	ج) تنوع و سلسله مراتب ساختاری.....
۱۰۰.....	د) فراگیری قومی - مذهبی.....
۱۰۰.....	ه) فراگیری سنی، جنسی و تحصیلی.....
۱۰۲.....	و) پشتوانه های حقوقی و الزامات قانونی.....
۱۰۳.....	ز) ارتباط نزدیک با مردم و مسئولین محلی.....
۱۰۳.....	۲- موانع شوراها در مشارکت سیاسی.....
۱۰۴.....	الف) موانع کلی شوراها.....
۱۰۵.....	ب) موانع فرهنگ سیاسی.....
۱۰۶.....	ب-۱) مفهوم فرهنگ سیاسی.....
۱۰۶.....	ب-۲) ارتباط فرهنگ سیاسی با توسعه و مشارکت سیاسی.....
۱۰۸.....	ب-۳) ویژگیهای فرهنگ سیاسی ایران.....
.....	فرهنگ استبدادی.....
.....	فرهنگ مشارکت گریزی.....
.....	فرهنگ قانون گریزی.....
.....	فرهنگ ضد تحزب و تشکل.....

ج) موانع ساختاری.....	۱۱۴
ج-۱) ساختار سیاسی.....	۱۱۵
ساخت قدرت متمرکز.....	
فقدان نهادینگی.....	
ج-۲) ساختار قانونی.....	۱۱۶
تناقض جایگاه شوراها در قانون اساسی و قوانین عادی.....	
کاستیهای قانونی شوراها.....	
ج-۳) ساختار داخلی.....	۱۲۰
موانع مالی و نیروی انسانی.....	
فقدان مکانیزم های ارتباطی.....	
د) سایر موانع سیاسی.....	۱۲۱
د-۱) نگاه حزبی و ابزاری به شوراها.....	۱۲۱
د-۲) ضعف جامعه مدنی.....	۱۲۲
نتیجه.....	

فصل پنجم: تاثیر شوراها بر مشارکت سیاسی در ایران

۱- انتخابات و مشارکت سیاسی.....	۱۲۵
الف) مفهوم انتخابات.....	۱۲۶
ب) انتخابات در ایران.....	۱۲۷
ج) انتخابات شوراها.....	۱۲۸
ج-۱) انتخابات اولین دوره شوراها.....	۱۳۰
ج-۲) انتخابات دومین دوره شوراها.....	۱۳۵
ج-۳) انتخابات سومین دوره شوراها.....	۱۴۰
۲- شاخصهای موثر بر مشارکت در انتخابات شوراها.....	۱۴۳
۳- سایر دستاوردهای شوراها در مشارکت سیاسی.....	۱۴۴
الف) ایجاد فضای باز رقابت های سیاسی و تقویت فعالیت احزاب.....	۱۴۴
ب) توسعه زمینه مشارکت سیاسی زنان و جوانان.....	۱۴۵
ج) ایجاد زمینه حضور و مشارکت گروههای مذهبی.....	۱۴۶
نتیجه.....	

فصل ششم: پیشنهادات و راهکارها

۱- راهکارهای تقویت فرهنگ سیاسی جامعه.....	۱۶۲
۲- راهکارهای تقویت جایگاه شوراها.....	۱۶۴
۳- ارتقاء وظایف و جایگاه شوراها.....	۱۶۸

۱۶۹.....	۴-راهکارهای آموزشی
۱۷۲.....	۵- گسترش پژوهش پیرامون شوراها
۱۷۳.....	منابع فارسی
۱۸۳.....	منابع لاتین
۱۸۴.....	Abstract

www.ketab.ir

فهرست جداول

صفحه	عنوان جدول
۵۴.....	جدول (۱-۲) لیست کامل قوانین مرتبط با شوراها قبل از انقلاب.....
۵۵.....	جدول (۲-۲) لیست کامل قوانین مرتبط با شوراها پس از انقلاب.....
۵۷.....	جدول (۳-۲) تعداد شوراهای اسلامی در کشور .....
۵۷.....	جدول (۴-۲) تعداد اعضای شوراهای اسلامی در کشور .....
۹۳.....	جدول (۱-۳) ادوار مختلف تمرکز زدائی در ایران قبل از انقلاب .....
۱۳۱.....	جدول (۱-۵) جدول متوسط مشارکت مردم در ۱۵ انتخابات قبل از شوراها به تفکیک استان.....
۱۳۲.....	جدول (۲-۵) جدول میزان مشارکت مردم در اولین دوره انتخابات شوراها به تفکیک استان .....
۱۳۳.....	جدول (۳-۵) جدول میزان تغییر درصد مشارکت در انتخابات شوراها نسبت به سایر انتخابات.....
۱۳۶.....	جدول (۴-۵) جدول میزان مشارکت مردم در دومین دوره انتخابات شوراها به تفکیک استان.....
۱۳۷.....	جدول (۵-۵) جدول میزان کاهش درصد مشارکت در انتخابات دوره دوم شوراها نسبت به دوره اول.....
۱۴۰.....	جدول (۶-۵) میزان مشارکت مردم در سومین دوره انتخابات شوراها به تفکیک استان .....
۱۴۱.....	جدول (۷-۵) میزان افزایش مشارکت در انتخابات سومین دوره شوراهای اسلامی.....
۱۴۸.....	نمودار (۸-۵) مقایسه میزان مشارکت انتخابات شوراها با انتخابات قبل از آن.....
۱۴۹.....	جدول (۹-۵) انتخابات برگزار شده بعد از پیروزی انقلاب اسلامی .....
۱۵۱.....	جدول (۱۰-۵) درصد مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری به تفکیک استانها .....
۱۵۲.....	جدول (۱۱-۵) درصد مشارکت در انتخابات مجلس شورای اسلامی به تفکیک استانها .....
۱۵۳.....	جدول (۱۲-۵)؛ درصد مشارکت در انتخابات مجلس خبرگان رهبری به تفکیک استانها .....
۱۵۴.....	جدول (۱۳-۵) مقایسه درصد سواد و درصد مشارکت در انتخابات شوراها.....

پیش گفتار

شوراهای اسلامی، نهادی با کارویژه های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است که از یک طرف ریشه در باورهای دینی ما داشته و از سوی دیگر بعنوان شیوه ای مدرن در اعمال حاکمیت، از جایگاه برجسته ای در ساختار نظام جمهوری اسلامی ایران برخوردار است.

در اهمیت شوراهای همین نکته بس که قانون اساسی با اشاره به کلام وحی، شوراهای اسلامی را در کنار مجلس شورای اسلامی از ارکان تصمیم گیری کشور دانسته و در اصول مختلف به تبیین سلسله مراتب نظام شورائی و وظایف و مسئولیتهای آن پرداخته است. از این نکته نیز نباید گذشت که نظام شورایی در کشور ما از پشتوانه تجربه یکصد ساله پس از انقلاب مشروطه نیز برخوردار است. هر چند که به جهت استیلاي استبداد بر جامعه در دوران سلطنت قاجار و پهلوی، شوراهای انجمنها در آن موقعیت، محالی برای ایفای نقش در نظام تصمیم گیری کشور نیافتند.

با پیروزی انقلاب اسلامی و تحقق انتظار عمومی برای استقرار نظام مردم سالار در کشور، شورا از اولین نهادهائی بود که با فرمان امام راحل (ره) در نهم اردیبهشت ماه ۱۳۵۸ تاسیس و با پیش بینی ساختارهای لازم در قانون اساسی رسمیت یافت. هر چند که تشکیل شوراهای در آن مقطع و با توجه به شرایط خاص کشور، امری ناقص و فاقد پشتوانه های لازم بود، اما بنیان این تفکر بگونه ای نهادینه شده بود که پس از گذشت بیست سال و با فراهم شدن زمینه های سیاسی و اجتماعی در کشور، باز دیگر شوراهای به بحث روز مبدل شده و با اهتمام دولت هفتم، اولین دوره انتخابات سراسری شوراهای اسلامی شهر و روستا، با حضور نزدیک به ۶۵ درصد از واجدین شرایط رای در تاریخ هفتم اسفندماه ۱۳۷۷ در سراسر کشور برگزار و به موجب آن حدود ۱۳۵۰۰۰ نفر از منتخبان ملت، زمام امور ۲۳۴۱۸ شورای شهر و روستا را به دست گرفتند.

اهمیت این رویداد برای حاکمیت بدان حد بود که رئیس جمهور وقت با اعتقاد به عظمت تشکیل شوراهای گفت: «بدون تردید روزی که کارنامه انقلاب را خواهند نوشت از جریان شوراهای به عنوان یکی از موفق ترین دستاوردهای این نظام یاد خواهند کرد» (خاتمی، ۱۳۸۲)

تشکیل شوراهای و واگذاری برخی مسئولیتهای به این نهاد، امروز پس از گذشت دو دوره پرفراز و نشیب و در میانه های دوره سوم فعالیت شوراهای، ذهن هر محقق آشنا به این مقوله را با سوالات زیادی مواجه می سازد. از یک طرف سوال در خصوص حدود اختیارات شوراهای و جایگاه نظام شورائی در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی است و از سوی دیگر با این پرسش روبرو هستیم که چه نتیجه ای از فعالیت شوراهای در طی یک دهه گذشته عاید مردم و ساختار سیاسی کشور شده و مهمتر اینکه چه انتظاری باید از شوراهای داشت و چه راهکاری را باید در جهت تقویت این نهاد بکار بست.

شاید بتوان به استناد تعطیلی این نهاد مهم طی دو دهه اول انقلاب، نتیجه گرفت که در بین تمامی ساختارهای تصریح شده در قانون اساسی، کمترین وفاق و تفاهم در موضوع شوراهای حاکم بوده و امروز هم علیرغم گذشت یک دهه از فعالیت

شوراهای اسلامی، متأسفانه نشانه ای از تفاهم همه بخشهای نظام در این موضوع مشاهده نمی شود. از همین روست که عده ای نظام شورائی را حد اعلای دموکراسی مشارکتی دانسته و بر افزایش اختیارات و مسئولیتهای آن پای می فشارند اما از سوی دیگر جایگاه شورا تا حد یک انجمن شهرداری و دهیاری تنزل داده می شود. این تفاوت دیدگاهها باعث شده تا در حال حاضر تعریفی دقیق و روشنی از جایگاه شورا و کارکردهای آن وجود نداشته باشد. از همین رو وظیفه محققان و پژوهشگران عرصه نهادهای سیاسی و اجتماعی است تا با بررسی موضوع، در جهت تبیین صحیح و اصولی نظام شورائی قدم بر داشته و راهکارهای لازم را برای برون رفت از فضای ابهام آلود فعلی ارائه دهند.

آنچه که از نظر این نگارنده در درجه اهمیت قرار دارد تبیین جایگاه سیاسی شوراهای و میزان تاثیر و تاثر آن بر شاخصهایی چون مشارکت و توسعه سیاسی در کشور است. آنچه که در این مجال بر آن تاکید می گردد اینکه شوراهای از مظاهر روشن جمهوریت نظام و زمینه ساز حضور مردم در فرآیند توسعه و مشارکت سیاسی محسوب می شوند و از همین منظر، نظام شورائی از کارویژه هایی در حوزه سیاست برخوردار است که بر اساس آن، نقش بی بدیل خود را در عرصه توسعه و مشارکت سیاسی در کشور ایفا می سازد.

بی تردید شناخت دقیق از ظرفیتهای نظام شورایی در فرآیند توسعه و مشارکت سیاسی می تواند به تقویت جایگاه این نهاد در ساختار نظام جمهوری اسلامی کمک کند و این مهم مستلزم تحقیق علمی و انجام پژوهشهای کاربردی در این زمینه است.

فصل اول؛ کلیات

۱- طرح موضوع

یک فصل و هفت اصل از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به موضوع شوراها پرداخته و جایگاه و وظایف آنرا در ساختار حکومتی تبیین نموده است. علاوه بر این، شوراها از جایگاه برجسته ای در آموزه های دینی و اعتقادی ما برخوردار بوده و از طرفی، بعنوان نهادی مدنی، جایگاه برجسته ای را در اندیشه های سیاسی مدرن دارا می باشد.

تاکید بر مساله شورا در کشور ایران همزمان با خیزش مردم علیه استبداد بود. به گونه ای که تشکیل انجمنها در کشور را می توان یکی از دستاوردهای انقلاب مشروطه قلمداد نمود. با پیروزی انقلاب اسلامی و بر اساس فرمان امام راحل و تصویب شورای انقلاب، شوراهای محلات در اکثر شهرها و روستاهای کشور تشکیل شد اما به واسطه شرایط بحرانی پس از انقلاب و دوران جنگ تحمیلی و لزوم تمرکز قدرت برای اداره جامعه و بازسازی کشور، عملاً موضوع شوراها به بوته فراموشی سپرده شد.

با تغییر گفتمان حاکم بر جامعه و روی کار آمدن دولت آقای سید محمد خاتمی در خرداد ۱۳۷۶ و توجه دولت به مطالبات سیاسی جامعه و مطرح شدن مباحثی چون جامعه مدنی و توسعه سیاسی، بار دیگر موضوع شوراها در کانون توجه قرار گرفت و نهایتاً در سال ۱۳۷۷ اولین دوره انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا در سراسر کشور برگزار گردید. اگرچه شوراها فی نفسه از ماهیتی چند وجهی برخوردار است اما فضای شکل گیری آن (در دهه هفتاد) موجب شد تا بعد سیاسی آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته و در نتیجه نیروهای سیاسی جامعه، احزاب و تشکلهای نگاه ویژه ای را به این موضوع معطوف نمایند.

در جامعه ای که هنوز مشارکت نهادینه شده در ابتدای راه خود قرار دارد، می توان ادعا نمود که شروع فعالیت شوراها، یکی از بزرگترین حرکتهای در راستای توسعه سیاسی، جلب مشارکت عمومی و واگذاری امور به مردم، در دوران معاصر حیات سیاسی کشور بوده است. هر چند که اقدامات انجام شده با آرمان نظام شورائی فاصله معناداری دارد که در جای خود در این کتاب به آن پرداخته خواهد شد. با این وصف به نظر می رسد که این نهاد مردمی از